

Maranathakerk partner in Europees programma over Otto Bartning

Door [Jan Goossensen](#)

Gepubliceerd [maart 2011, jaargang 14, nr. 134](#)

[Nieuws](#) Gasten uit vijf landen bezoeken in het weekeinde van 18 tot 20 maart 2011 Den Haag. Ze zijn uitgenodigd door de Maranathakerk. Deze kerk is de Nederlandse partner van een Europese vereniging die het werk en het gedachtegoed bestudeert van de Duitse architect, dichter en cultuurfilosoof Otto Bartning (1883-1959).

Exterieur Maranathakerk. De voorgevel met het roosvenster en de kleine raampjes in de benedenzone zijn van Bartning.

Otto Bartning was de beroemdste ontwerper van protestantse kerken in Duitsland in de twintigste eeuw. Daarnaast heeft hij ook woonhuizen en ziekenhuizen gebouwd. Hij schreef in 1918 het programma van de beroemde kunstenaarschool Bauhaus in Weimar, maar moest toezien hoe zijn collega Walter Gropius het Bauhaus daadwerkelijk oprichtte. In de tijd voor de Tweede Wereldoorlog experimenteerde hij met opzienbarende, expressionistische vormen voor kerkbouw, gericht op vernieuwende ruimtewerking. Kerken van Bartning uit deze periode staan in verscheidene Europese landen.

Na de Tweede Wereldoorlog, toen hij al een lange carrière achter zich had, heeft hij op verzoek van de Evangelische Kirche Deutschland (EKD) een serie houten 'noodkerken' ontworpen, die bestemd waren voor steden die getroffen waren door de geallieerde bombardementen.

Bartning heeft verder een grote rol gespeeld in de discussie onder stedenbouwkundigen en architecten in het naoorlogse Duitsland over de wederopbouw van verwoeste steden. Hij was voorzitter van de Bond van Duitse architecten. Tot aan zijn dood was hij hoogleraar aan de Technische Universiteit van Darmstadt. Daar berust ook zijn privé-archief.

Bartning heeft bij zijn noodkerkenproject samengewerkt met een jonge Zwitserse bouwkundige, Emil Staudacher uit Zürich. Samen hebben ze een serie van 48 kerken ontworpen, die voor het grootste deel nog in gebruik zijn en allemaal de status van monument hebben. Ze staan door heel Duitsland verspreid.

Een prototype van deze noodkerken is na de bevrijding dankzij hulp van de protestantse kerken in Zwitserland in Den Haag terechtgekomen. Het is de Maranathakerk in de wijk Duinoord. Tot voor kort was de bijzondere herkomst van de Maranathakerk, met name het 'vaderschap' van Bartning, in architectuurkringen onbekend.

De genereuze gift van het Hilfswerk der Evangelische Kirche in der Schweiz (HEKS) bestond uit een opvallende dakconstructie van gebogen en verlijmde spanten, inclusief cassetten, ramen, deuren en beslagwerk, ontworpen door Staudacher. Het hout kwam als bouw pakket in 1949 per trein naar Nederland.

De architect Frits Eschauzier, Nederlands bekendste museumarchitect in die jaren en later dat jaar benoemd tot hoogleraar toegepaste kunst in Delft, heeft het uiteindelijke gebouw vormgegeven.

De afmetingen van de Maranathakerk zijn een 'maatje groter' dan die van de verwante noodkerken in Duitsland, wat het bijzondere karakter van dit prototype, ontstaan uit de prille samenwerking tussen Bartning en Staudacher, nog eens bevestigt.

Aan de Maranathakerk is duidelijk de hand van Bartning af te lezen. Net als in de Duitse noodkerken is in de Maranathakerk aan de zijkant een lage ingangspartij gesitueerd. In de gedachtengang van Bartning moest een kerkgebouw voor de bezoeker langzaam zijn geheimen prijsgeven.

Verder zijn het roosvenster en de parallelle rechthoekige raampjes in de benedenzone van de voorgevel in alle Duitse noodkerken terug te vinden. Ook de dóórlopende band met ramen in de zijgevels direct onder het dak, waardoor het lijkt of het dak zweeft boven de zijmuren, is van Bartning. Dankzij deze kenmerken en de bouwgeschiedenis is de sfeervolle Maranathakerk uniek in Nederland en van aanmerkelijke architectuurhistorische waarde.

De hoofdingang in het midden van de voorgevel is door Eschauzier toegevoegd. De Duitse noodkerken van Bartning hebben een blinde voorgevel, zonder deur. Eschauzier heeft een ceremoniële voordeur ontworpen, omdat de leiding van de Haagse Hervormde Gemeente meende dat een dure kerk niet kon volstaan met een ingang aan de zijkant. De Maranathakerk was eind jaren veertig de duurste van de nieuwgebouwde hervormde kerken in de stad.

Bartning bedoelde met de naam 'noodkerk' overigens niet dat hij minderwaardige, tijdelijke gebouwen had ontworpen. Het waren gebouwen, zei hij, die ontstaan waren 'in de nood der tijden'.

De historische band van de Maranathakerk met Duitsland en met de Tweede Wereldoorlog blijkt ook uit de plaats waar de kerk is gebouwd, het terrein van de Atlantikwall in Den Haag die in 1942 is aangelegd als kilometers lange en enkele honderden meters brede verdedigingszone in een wijde boog rond de haven van Scheveningen. Dat terrein, waarvoor vele huizen zijn afgebroken, is na de bevrijding weer bebouwd.

Temidden van flats, kantoren en scholen uit de wederopbouwperiode van de jaren vijftig en zestig oogt de Maranathakerk nu als een verdwaald dorpskerkje uit de Zwitserse Alpen.

De gemeente van de Maranathakerk, onderdeel van de Protestantse Kerk in Nederland, heeft de bouwgeschiedenis en de historische locatie van de kerk aangegrepen om zich in toenemende mate te profileren als 'symbool van vrede, hoop en geloof in de toekomst'.

Architectuurhistorici en geïnteresseerden in kerkbouw hebben enkele jaren geleden in Berlijn OBAK opgericht, de [Otto Bartning Arbeitsgemeinschaft Kirchenbau](#). De vereniging heeft leden in Duitsland, Nederland, Luxemburg, Tsjechië, Oostenrijk en Litouwen. De Maranathakerk is het enige Nederlandse lid van OBAK. In Beek-Ubbergen staat nog een schepping van Bartning, villa Wylerberg, een expressionistisch bouwwerk, inmiddels rijksmonument en eigendom van Staatsbosbeheer.

OBAK heeft met succes een beroep gedaan op het Grundtvigfonds voor volwasseneneducatie van de Europese Unie. Dat is een fonds dat reisbeurzen verstrekt voor 'een leven lang leren'. Het is onder andere bestemd voor scholen en verenigingen, die uitwisselingsprogramma's willen organiseren.

Met deze EU-steun is vorig jaar een uitwisselingsprogramma van Europese Bartningkerken tot stand gekomen, gericht op kennismaking van Bartnings gedachtengoed over kerkbouw, toegespitst op ruimtewerking, en gericht op wederzijdse inspiratie van eigentijdse vormen van kerk-zijn in steden van verschillende grootte